

до годината на неговото трајно заминавање, еден од големите познавачи на античкиот свет на Балканот од втората половина на XX век.

Вера Битракова Грозданова

Македонска академија на науките и уметностите
Скопје

ОДАБРАНЕ ПЕСМЕ СВ. ГРИГОРИЈА БОГОСЛОВА, избор, превод, предговор, објашњења Челица Миловановиќ, Српска књижевна задруга, Београд 2012, стр. 160.

ЗА ЕДЕН СОВРЕМЕН ПРЕПЕВ КОЈ ВЕРОДОСТОЈНО ИСЦРТУВА ЕДНА ДАЛЕЧНА СОВРЕМЕНОСТ

Насловот со кој го озаглавивме изданието што го прикажуваме ни се наметна од констатацијата што ја читаме на почетокот од Предговорот. Во него препознаваме равенство помеѓу личноста чии стихови се препејани и она далечно време во кое Авторот преуспевал: „Ако за некој писател воопшто би можело да се каже дека во целост бил човек на своето време, тогаш тоа секако би требало да биде кажано за Св. Григориј Богословот. Зашто во неговото дело може да се согледаат сите елементи на јавниот и културниот живот на Источното римско царство во четвртиот век, додека неговиот приватен живот во целост ги отсликува највозвишените духовни идеали од тоа време“.

Изборот на песните од поетското творештво на Св. Григориј од Назијанз, нивниот препев и објасненија како и Предговорот со што ова издание ги надминува границите на обична поетска збирка од одбрани поетски творби, се дело на проф. д-р Челица Миловановиќ- Бархам, професор на Универзитетот Милервил во САД, која на дделението за странски јазици предаваше класичен и средновековен латински и грчки јазик со литература, византиска филологија и класична митологија. Но нејзина потесна специјалност се византиската филологија, патристичката литература, како и античката и средновековната теорија на литературата. Нејзиниот творечки опус избобилува со научни трудови и преводи од областа на патристиката, христијанската литература, но и со на теми од областа на проучувањето на класична литература.

Во неодамна објавената публикација „Одабране песни Св. Григорија Богослова“ е препејан еден мал, но тематски многу успешно одбран број песни од импозантниот поетски опус на Григориј од Назијанз (330–390 год.). Зашто севкупното дело на Григориј, во обемот што е зачувано, освен 45 беседи и 249 писма содржи и неколку стотини песни, сосема различни по својата содржина, по својот обем и по поетската вдахновеност што провејува во нив. Периодот кога се тие создавани се совпаѓа со последните години од неговиот живот, значи некаде околу 381–389 година.

Поетското творештво на Григориј содржи околу седумнаесет илјади стихови пишувани во различни поетски метри и, сообразено со нив, на различни грчки дијалекти. Денес поезијата на Григориј од современите издавачи е поделена на две основни групи : Прва Книга – *Теолошки песни*, поделени на два дела : 1 *Догматски песни* и 2. *Морални песни* и Втора Книга – *Историски песни* распоредени во два тома : 1. *За себе самиот* и 2: *За другите*. Во неговиот поет-

ски опус влегуваат и две помали групи на *Епиграми* и *Епитафи*. Еден одреден број од споменативе песни не се изворно озаглавени од самиот Григориј, туку добиле наслов од подоцнежните издавачи.

Во изданиево приложена е и листа со дела на Свети Григориј Богословот што досега се преведени на српски јазик, подготвена од Протојереј Радомир В. Поповић (стр. 36-37). Согледувајќи ја бројноста на преведените дела од овој автор во република Србија увидуваме колку е скромно застапен овој автор со преводи на македонски јазик во нашата земја. Оваа согледба би сакале да биде и поттик за филолозите кои добро го знаат и владеат со старогрчкиот јазик, во иднина да се охрабрат и да го одберат овој автор и неговите дела како предизвик за нивните истражувања.

Збирката „Одабране песни Св. Григорија Богослова“ ја сочинуваат 18 песни и 16 епиграми¹. Изборот на песните што се наоѓаат во оваа збирка е пред сè условен од мотивот на Миловановић преку нив да се долови одблизу, и што попречно, и доколку е тоа можно во целост, личноста на овој сестрано образован мудрец и ревнител за христијанството за да се разоткрие како тој всушност нам ни се претставил, заобиколувајќи ги при тоа деталните автобиографски податоци кои секако би биле многу поинтересни од историска гледна точка.

Во редоследот на песните и нивниот распоред во оваа збирка на некој начин согледуваме своевидна логичка низа од песни што композициски наликува на поетска творба од класичната епска книжевност. Тоа го гледаме пред сè со логичката поврзаност помеѓу насловот и содржината на првата песна со која започнува оваа збирка и со насловот и содржината на завршната песна. Имено, како во стилот на творците на древните антички теогониско- космогониски, аретолошки или дидактички епови, на почетокот од оваа Збирка е поставена песната *Молитва до Севиниот*, која би можеле да ја сфатиме како лична инвокација на монотеистичкиот Поет Григориј до неговиот еден и единствен Бог, инвокација со која обично еден Поет од антиката се обраќал, искажувајќи пофалбени песни до одредено божество, со цел да добие од него вдахновение за темите што имал намера да ги опеа. Последната песна пак, од оваа Збирка, според наше мислење, неслучајно е *Благодарствена молитва*, секако повторно упатена од Григориј до едниот и единствен Бог и така се заокружува формата на овој современ избор песни од Св. Григориј Богословот, во духот на древните епови. Помеѓу овие две песни се и останатите кои со содржината ја разоткриваат интимата на Св. Григориј, неговите лични теолошки ставови, неговото класично морално-филозофско образование комбинирано со неговата христијанска етика, неговото чувство за социјална правда, неговата истрајност во неговото подвизување, спомените од најраната младост, како и сеќавањата на неговиот службен престој во Константинопол. Во овие песни се соживуваме и со неговите страдања поради тешката болест што го погодила неговото крвко тело и неговите трагања по логично објаснение за еден толку трагичен завршеток на животот. Во овој препев на одбрани песни на Св. Григориј Богословот наоѓаме исто така и неколку кратки молитвени песни и еден помал број епиграми во спомен на неговите најблиски сродници и пријатели.

За несомнената текстуалната веродостојност на преводот на Миловановић се уверивме при паралелното и компаративно исчитување на нејзиниот препев со грчкиот оригинал. За нас особено важно при таквата постапка е тоа

¹ Редоследот на песните кои се преведени во оваа збирка, како и изворот од кои се преведени ги прикажуваме на крајот од овој текст.

што увидовме дека Челица (согласно значењето на сопственото име) успеала на еден извонреден начин, да се задржи на високо ниво на вистински филолошки превод, кој, без да загуби нешто од својата точност, секогаш во себе носи една одредена компонента на креативна досетливост во трагањето по семантички соодветници за поединечни зборови, синтагми и поголеми синтаксички целини. Во таа смисла, би можеле да кажеме дека преводот на овие песни е среќен и успешен спој од дисциплинирана филолошка прецизност со истенченото чувство за нијансираноста на изразот како во грчкиот изворник, така и во преводот на српски јазик. Уште би сакале да додадеме дека и начинот на препежувањето може да послужи како многу полезен пример и дури како своевиден прирачник за сите оние што би сакале во иднина да се охрабрат и да создадат препев на другите поетски творби од овој автор, а пак нејзиниот преведувачки потфат да биде предизвик за понатамошни научни истражувања.

Со успешниот метод на препежувањето секако дека се во тесна врска и изобилните белешки и коментари кои се ненаметлив, но сигурен и многу полезен водич при читањето на стиховите. Белешките за стиховите во ова издание се од различна природа. Тие уште поодблизу ни ја разоткриваат длабоката интима од животот на Григориј од Назијанз, ни ги надополнуваат, освежуваат или, пак, ни нудат сосема нови сознанија за митолошки, географски, историски и духовни реалии од светот на антиката, но и од современото на Св. Григориј, дават теоретски појаснувања за Светото писмо, согледби за зачетоците на православното теолошко учење, за развојот на христијанството во духовна и световна смисла, па дури и ја толкуваат симболиката. Многу често овие белешки се испрепелетени и со филолошки коментари произлезени од критичкото читање на изворниот текст со упатување на други релевантни содржини што се среќаваат во делата на Григориј, или кај други христијански автори, главно современници на Св. Григориј, но и на бројни алузии на дела од профаната литература на класичните автори, успешно доловувајќи ја онаа неизбежна комплементарност и симбиоза на древниот антички свет со христијанството.

Предговорот кој му претходи на препевот на песните (стр. 5–34), ѝ дава на оваа Збирка тежина на вистински научен труд. Неговата содржина овозможува во секој поглед да го осознаеме клучното значење на современото на Св. Григориј – Доцната антика, но и влијанието на тоа време врз развојот на неговата личност. Длабоката и цврста вера што во себе ја носел сестрано образуваниот Григориј, таа толку искрена вера, што дури и во оној четврти век, историски одбележан со далекусежното ширење на верскиот занес, била вистинска реткост, му го донела почесниот епитет Богослов (Θεολόγος), и тоа не само поради неговото теолошко учење и придонес кон православието, туку и поради личниот начин на живеење.

Низ страниците од Предговорот ја увидуваме и нескриената загриженост на авторката на оваа книга дека виртуозноста што ја постигнал Григориј со својата лингвистичка дарба и умешност, е осудена да остане заробена во старогрчкиот јазик и неговите дијалекти на кои тој пишува поезија. Зашто таквата негова способност да пишува на еден древен јазик, кој уште во тоа време веќе не бил во секојдневна употреба, начинот на кој тој создавал нови зборови и изрази за да може да се опишат новите поими што ги немало во старото време, според Миловановиќ, е невозможно да се повтори во ниту еден превод. Но со ова нејзино признание таа само уште повеќе се докажува како вистински научник кој секогаш совесно, чесно и искрено ѝ пристапува на една многу сериозна и тешка задача. На наше големо задоволство, спонтано нè обзеде восхит од фактот дека Миловановиќ успеала да им угоди на читателите кои не се во мож-

ност да ја читаат поезијата на Григориј во оригинал. Се осмелуваме да кажеме дека со препеаните песни во оваа збирка таа успева да ја приближи поезијата на Григориј од Назијанз многу повеќе до денешнава современа публика, отколку што тоа можел да го направи Григориј чија поезија во неговото време била осудена на недоволна читаност токму поради изборот тој да ги напише своите поетски творби на класичен грчки јазик.

Препевот на песните на Св. Григориј Богословот секако дека нема да остави рамнодушен еден поширок круг на интелектуалци. Тој ќе биде многу полезен за читателската публика од класични филолози, теолози, философи, византолози и историчари, книжевни теоретичари, зашто и полето на професионалноста како што може да се види од творечкиот опус на Милованиовић навлегува непосредно во сите овие области. Затоа со право може да се каже дека препевот на овие Одбрани песни на Св. Григориј Богословот го ублажува оној средновековен извик на интелектуална немоќ „Graeca sunt, non leguntur“, што често се чувствува и во нашите интелектуални кругови, бидејќи придобивката од објавувањето на оваа збирка е дотолку поголема што сега еден еден поширок круг на читатели има можност да го читаат овој совршен препев на јазик близок до сопствениот јазик.

Редослед на песните преведени во ова издание²:

Молитва Свевишњем *carm.* 1,1,30 (Migne 37, 508-510) - Λ. Ὕμνος πρὸς Θεόν/XX: Hymnus alius ad Deum.

Заклетва Григоријева *carm.* 2,1,2 (Migne 37,1017-1019)- Β. Ὁρκοὶ Γρηγορίου/ I: Gregorii iurandum.

О духу светоме *carm.* 1,1, 3(Migne 37,408-415; Sykes, 10-14)- Γ. Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος/III: De Spiritu sancto.

О бићима обдареним разумом *carm.* 1,1, 6 (Migne 37,438-446; Sykes, 26-32)- Ζ. Περὶ νοερῶν οὐσιῶν/VII: De substantis mente praeditis.

О природи људској *carm.* 1,2,14 (Migne 37, 755-765)- ΙΑ. Περὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως/XIV: De humana natura.

Разговор са светом *carm.*1,2, 12 (Migne 37,753-754) - ΙΑ. Πρὸς κόσμον διαλογισμός/XI: Dialogus cum mundo.

Тешка недоумица *carm.*1,2, 13 (Migne 37,754-755)- ΙΓ. Περὶ τοῦ αὐτοῦ/XIII: De eodem argumento.

Три молитве : Молитва јутарња *carm.* 2,1, 24– ΚΔ. Εὐχὴ ἑωθινή/XXIV: Precatio matulina Col. 1283 Жалба вечерња *carm.* 2,1, 25. ΚΕ. Πρὸς ἑσπέραν θρήνος/XXV: Precatio vespertina Col. 1286;

Молитва следећег дана *carm.* 2,1, 26 ΚΖ. Δέησις πρὸς Χριστὸν τῇ ἐπλεύριον XXVI: Precatio postridiana Col. 1286 (Migne 37, 1284-1286)

² Во гореприложената листа најпрвин го даваме насловот на преведената песна, потоа се дава нумерацијата за песната која е направена од современите издавачи, во заградите е посочен делот каде може да се најде текстот во изворна форма, а на крајот и насловот на песната во изворникот, но и нејзиниот наслов на латински јазик што може да се види во пописот на Миџ за поетските творби на Григориј од Назијанз. Цениме дека со ова ќе им помогнеме на читателите кои се во можност компаративно да го читаат препевот со оригиналот полесно да се снајдат во пребарувањето на песните.

Вечерња молитва carm. 1,1, 32 (Migne 37, 511-514) - ΛΒ. Ὑμνος ἑσπερινός/ XXII: Hymnus vespertinus.

Изабрани натписи Anthologia Graeca VIII (Paton, The Greek Anthology, vol II; Migne 38,88) Epitaphia Col. 0009; Epigrammata Col. 0082

О образовању у врлини carm. 1,2, 10 (Crimi, 116-186; Migne 37, 680-752) –I. Περὶ ἀρετῆς./X: De virtute.

Сан Григоријев о цркви Анастасији carm. 2,1, 16 (Migne 37, 1254-1261) – IΣ. Ἐνύπνιον περὶ τῆς Ἀναστασίας ἐκκλησίας, ἣν ἐπήξατο ἐν Κωνσταντινίου πόλει/XVI: Somnium de Anastasiae ecclesia, quam in urbe Constantini exstruxit.

Сећање на цркву Анастасију carm.2,1,5 (Migne 37, 1022-1023) - Ε. Πρὸς τὸν Ἀναστασίας λαόν./V: Ad plebem Anastasiae.

Против оних који се богате carm. 1,1,28 (Migne 37,856-884) - ΚΗ. Κατὰ πλουτούντων/XXVIII: Adversus opum emantes.

Суморна песма о патњама душе своје carm.2,1, 45 (Migne 37,1353-1378)- ΜΕ. Θρήνος περὶ τῶν τῆς αὐτοῦ ψυχῆς παθῶν. XLV: De animae suae calamitatibus carment lugubre Col. 1354

О подвигу ћутања за време великог поста carm. 2,1, 34 (Migne 37,1307-1322)- ΛΔ. Εἰς τὴν ἐν ταῖς νηστείαις σιωπῆν/ XXIV: In silentium jejunii.

Против ђавола у болести carm. 2,1,50 (Migne 37, 1385-1393)- Ν. Κατὰ τοῦ πονηροῦ εἰς τὴν νόσον. /L: Contra diabolum in morbum.

Тужбалица на рачун сопствених патњи carm. 2,1,19 (Migne 37, 1271-1279) - IΘ. Σχετλιαστικὸν ὑπὲρ τῶν αὐτοῦ παθῶν. XIX: Quaeerea de suis calamitatibus.

Захвална молитва carm. 1,1, 34 (Migne 37,515- 517)- ΛΔ. Εὐχαριστήριον ἄλλο. XXXIV: Alia gratiarum actio.

Марија Чичева-Алексик

Институт за старословенска култура,

Прилеп